

повернення може бути результатом довільного наміру. Властивість внутрішнього мовлення знов ставати усвідомленим дуже важлива, оскільки забезпечує перспективу її додаткового вдосконалення та розвитку. Така неймовірна динамічність і рухливість внутрішньої мови, що полягає в здатності переміщатися в межах і за межі свідомості, забезпечує проникнення інформації (знання, досвіду) із сфери несвідомого у поле свідомості, завдяки чому мислення збагачується новими нестандартними ідеями. На нашу думку, при рішенні складних творчих задач внутрішнє мовлення відходить від фокусу свідомості, до межі несвідомого (джерела творчості) і тому не повністю усвідомлюється та контролюється людиною.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що внутрішнє мовлення - це психологічне явище, яке в процесі мислення характеризується складною динамікою усвідомлення і тому при його дослідженні інтроспективні методи недостатньо ефективні, а іноді і зовсім неінформативні, особливо якщо це стосується творчого акту.

1. Баев Б.Ф. Психологія внутрішньої мови. - К., 1966. - 192 с.
2. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию / Неосознаваемые процессы. - М.: МГУ, 1988. - С. 65-93
3. Дубинин Н.Г., Карпец И.И., Кудрявцев В.Н. Генетика. Поведение. Ответственность. - М., 1982.
4. Пономарев Я.А. Проблемы психологии творчества / Автореферат докторской диссертации. - М., 1972.
5. Психологические исследования творческой деятельности / Под ред. О.К. Тихомирова. - М., 1975 - 253 с.
6. Самойлов А. Е. Теоретические проблемы логики-психологического анализа мышления. - Запорожье, 1997. - 167 с.
7. Дуса О.В. Навчальний діалог як форма розвитку творчого мислення // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми та пошуки. - Запоріжжя-Київ, 2001. - Вип № 20.
8. Дуса О. В. Внутрішній діалог як необхідний компонент творчого мислення // Проблеми загальної психології та педагогіки. - Київ: Інститут психології АПН України ім. Г.С.Костюка. - 2001. - Вип. № 26.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Загальновідомим є положення про те, що рівень та якість підготовки професійних кадрів значною мірою визначає перспективи економічного розвитку країни. Високий кадровий потенціал держави - це об'єктивна нагальна потреба сьогодення і водночас важлива умова її перспективного і цивілізованого розвитку, умова входження в Європейське Співтовариство, у світовий цивілізований процес. За таких умов стала об'єктивною необхідність посилення ролі теоретичного знання у підготовці спеціалістів, а саме: визначення принципових вимог до якості їх професійної підготовки, готовності до творчої трудової діяльності з оперативним урахуванням прогресуючих змін у всіх суспільно-виробничих сферах. Йдеться про забезпечення випереджувального розвитку професійної освіти.

Проблема професійного розвитку вивчається представниками багатьох наукових дисциплін, в тому числі, представниками психологічної науки, які не дивлячись на різні концептуальні засади схиляються до думки, що професійний розвиток особистості це результат впливу індивідуальних особливостей людини і соціокультурного середовища в єдиному процесі професіоналізації

Актуальність даного питання пояснюється, з одного боку, тим, що індивідуальні характеристики людини (установки, потреби, інтегри, бажання, рівень домагань, особливості когнітивної сфери і т.п.) обумовлюють значний вплив на вибір професії і хід професійного становлення. Вони можуть як сприяти формуванню професійно-значущих якостей професіонала, професійної майстерності і творчому підходу до професійної діяльності, так і перешкоджати їм, обумовлюючи цим самим швидкі темпи професійної деформації. З другого боку, професійне самовизначення особистості не завершується із вибором професії і першими кроками оволодіння нею. Впродовж всього професійного навчання здійснюється подальше формування людини як суб'єкта праці, поглиблюються уявлення про майбутню

професійну спільність, особливості професійної діяльності. Формується професійна спрямованість особистості як сукупність мотиваційних утворень, які визначають вибір професії, успішність оволодіння нею і ефективність її реалізації надалі (6, с. 143-157).

На кожній віковій стадії професійне становлення відрізняється своїм змістом і динамікою. Ми акцентуємо увагу на психологічних закономірностях професійного онтогенеза в період ранньої зрілості, початку якого передусє завершення статевого дозрівання людини, диференціація інтересів та розумових здібностей. Сформована відповідна система цінностей, ціннісний образ Я, готовність до саморозвитку, професійні наміри тощо.

Згідно твердження Ш. Бюлер в продовж цього вікового періоду людина визначається із професійним вибором (цит. за (3)). Вона знаходиться на фазі адепта, коли вибір професії вже зроблений і починається (продовжується) процес її освоєння, розуміння змісту професії і своєї причетності до неї.

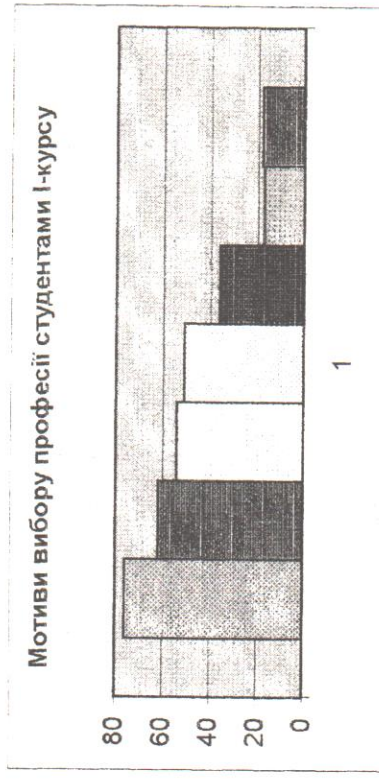
Хоча вибір професії вже зроблений, уявлення про змістовні характеристики майбутньої професійної діяльності далекі від ідеалу, в основному зорієнтовані на зовнішні сторони професії (2, с. 142). Тільки тоді, коли людина одержує можливість ознайомитись з деякими видами професійних занять, коли бачить можливість реалізації саме в цій діяльності своїх особистісних цінностей – в неї розвивається інтерес до професії. Саме на цьому етапі у своїх професійних пізнаннях вона потребує допомоги з боку усвідомлення та диференціації професійного вибору. Мова йде про складне багатоконпонентне утворення – професійну орієнтацію.

Під професійною орієнтацією ми розуміємо відповідну соціальну установку на відповідний вид професійної діяльності, яка виступає продуктом взаємодії ціннісних орієнтацій особистості і соціальної ситуації (5, с. 13, 24).

З метою визначення особливостей професійної орієнтації у студентів психологів ми скористались відомою методикою С. Богарової "Визначення умов та мотивації навчальної діяльності студентів інженерно-педагогічних спеціальностей", методикою В. П. Бондарева "Вибір професії", опитувальником Л. Н. Кабардової "Професійна

готовність", методикою визначення основних мотивів вибору професії (Павлютенков Е. М.), а також розробленого нами варіанту методики незакінчених речень, спрямованої на виявлення відношення студентів до психології, як сфери професійної діяльності. Дослідженням було охоплено 374 студенти денної форми навчання філософського факультету спеціальності "Психологія".

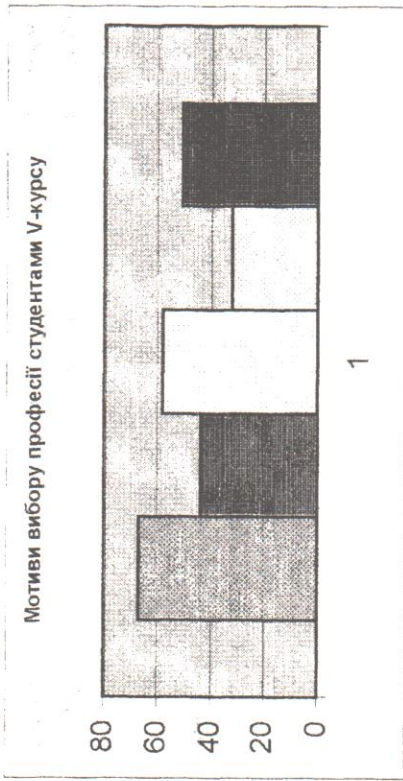
Отримані емпіричні дані відображають непросту ситуацію вибору студентами професії психолога, відношення їх до психології як до спеціальної науки, як до професії, навчальної дисципліни. Так, основними мотивами вибору даної професії студентами першого курсу (див. мал. 1) стали: здобуття вищої освіти (76%), престиж професії (62%), добра заробітна плата (54%), самореалізація (51%), спроба самостійності (36%), студентські пільги (характерно переважно для хлопців, пов'язані із відстрочкою від служби в ЗСУ) – (17%), розширення кола знайомих, можливе створення сім'ї (18%) – переважно для дівчат.

Мал. 1

Ієрархія професійних мотивів, їх змістовні характеристики (які відображають процес становлення провідності, а також виражають спрямованість суб'єкта діяльності) для студентів старших курсів були дещо іншими. Так, провідними мотивами вибору професії студентами п'ятого курсу (див. мал. 2) стали: отримання вищої освіти (67%), можливість самовдосконалення (44%), розширення меж

професійної придатності (58%), професійна кар'єра (32%), одержання теоретично-практичних навичок (51%).

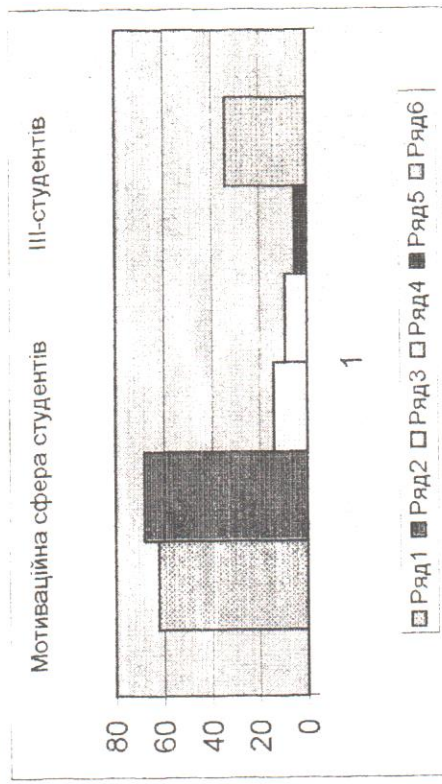
Мал. 2

Дещо іншою була мотиваційна сфера студентів третього курсу. Аналіз емпіричних даних дозволяє констатувати своєрідну кризову ситуацію викликану суперечностями поглядів на професійну діяльність до вступу у вуз і реальним уявленням про зміст, умови та перспективи професії психолога в майбутньому. Індивідуальна неусвідомленість цінності психологічних знань, стереотип "всемогутності" психології як науки, виступили деформуючими факторами професійної спрямованості (Див. мал. 3).

Вже 62% студентів третього курсу не вважають професію психолога престижною, 68% – не мають чіткого уявлення про специфіку і умови роботи психолога; 14% – взагалі оцінюють свій вибір невдалим, звинувачуючи при цьому батьків (9%), 5% – невдалість власного професійного вибору пов'язують із прогалинами профорієнтаційної роботи попереднього навчально-виховного закладу. Крім того, як зазначило 34% студентів третього курсу перше знайомство з майбутньою професією під час навчально-ознайомлюючої та виробничої практик значною мірою змінило їхню професійну спрямованість.

Заслужують на увагу дані щодо вибору студентами майбутнього місяця роботи: 38% п'ятикурсників пов'язують свою професійну діяльність із виробничою психологією, 42% – з клінічною та пато-

психологією, 54% – із управлінською, 68% – з психологією бізнесу, 66% – із кримінальною та судовою. І тільки 33% першокурсників і 18% п'ятикурсників віддають перевагу роботі в загальноосвітній школі.

Мал. 3

Розкрити свій науковий потенціал бажає тільки 7% студентів-выпускників, і 5% – бачить себе в ролі викладачів вузу.

Є очевидним, що мотиваційні характеристики ніколи не виступають ізольовано, а розвиваються і проявляються в діяльності (в нашому випадку навчальна діяльність), як складне інтегральне утворення, як синтез багатьох особистісних, інтелектуальних та вольових якостей (1, с.253). Емоційна сфера виконує в мотивації енергетичну функцію, вольова – визначає лівість і стійкість мотивації, а інтелектуальна – пов'язана із змістовним боком мотивів. Цікаві, на наш погляд дані, пов'язані із вибором професії і успішністю її оволодіння. Так, сам факт наявності першокурсника в числі студентів психологічної спеціальності не означає стовідсоткового його професійного самовизначення. Рекламні кампанії, спонукання батьків, думка авторитетних ровесників, – загалом поспіх зроблений у виборі майбутньої професії породжує значні труднощі у процесі оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками. Так, 33% студентів відчу-

вають певні труднощі в засвоєнні матеріалу фундаментальних та професійно-зорієнтованих дисциплін, 28% – одержують незадовільні оцінки при поточних та семестрових контрольних заходах, 11% – взагалі розчарувались в обраній професії. Загалом, значна більшість студентів “визнає” психологію як самостійну сферу знань про людину, її психічний устрій, пов’язуючи тільки з нею прогрес людства в цілому. Хоча 34% респондентів просто застосовують абстрактно-нейтральні формулювання, інші (11%) – взагалі позбавлені будь-яких змістовних міркувань.

Одержані дані дозволяють стверджувати, що вибір студентами професії психолога був мотивований не наявністю стійких мотиваційних утворень, тобто інтересу до психологічних знань, бажання допомагати людям у вирішенні їхніх проблем, прагненням бути саме в цій професійній спільності, усвідомлювати і визнавати себе психологом-професіоналом та ін., а лише можливістю задоволення так званої соціальної зорієнтованості на вищу освіту.

Проведений нами аналіз провідних професійних мотивів, їх динамічні та змістовні характеристики, що в свою чергу відображають процес становлення провідної діяльності, а також виражають професійну спрямованість студентів-психологів, дозволяють зробити наступні висновки.

Професійна орієнтація студентів-психологів – це науково-практична система підготовки особистості до вільного, самостійного і свідомого професійного самовизначення та самореалізації. Основне завдання вузівської системи професійної орієнтації полягає в оптимізації взаємозв’язків між інтересами, бажаннями, прагненнями, здібностями, можливостями особистості, різноманітними видами спеціалізації професійної діяльності та формування нового типу спеціаліста-професіонала і попитом на нього на ринку праці.

Сукупність одержаних нами даних дозволяє констатувати наступні особливості професійної орієнтації студентів психологів.

На першому курсі головна орієнтація в професійній сфері пов’язана з низьким рівнем усвідомлення провідних професійних мотивів і змісту професійної діяльності. Професійний вибір обумов-

лений загально соціальними цінностями вищої освіти. Відсутнє рефлексивне відношення до навчальної діяльності як одного із важливих чинників глибокої професійної компетентності.

На другому курсі професійна орієнтація пов’язана із розумінням змісту майбутньої професійної діяльності і своєї причетності до неї. Ідеалізовані уявлення про професійну спільність співстварляються із реальністю і її відповідністю здібностям.

На третьому курсі спостерігається спад професійного самовизначення. Відношення до психології визначається наявними професійними можливостями. Студент постає перед дилемою вибору між невизначеними, а іноді і негативними ставленнями до обраної професії та продовженням навчання в вузі.

На четвертому курсі спостерігаються значний ріст позитивного відношення до психологічних дисциплін. Орієнтація у професійній сфері пов’язана із визначеною спеціалізацією і власними професійними можливостями в даній сфері. Практичний досвід і вміння одержані в ході виробничих практик виступають в якості основного сенсибілізуючого фактору розвитку професійної сфери особистості. Відбувається поступове підвищення міри інтегрованості всієї професійної орієнтованості.

На п’ятому курсі виникають нові внутрішні суперечності між власними професійними можливостями і попитом їх на ринку робочої сили. Спостерігається неспівпадання обраної спеціалізації із запитамі ринку праці: малоінформованість про сучасне виробництво може привести до появи різного роду “захисних” мотивів, які в свою чергу можуть спонукати студента випускника до зміни професійної спрямованості.

Завершуючи, необхідно зауважити, що проведений нами аналіз є не що інше, як гіпотетичне припущення, оскільки розкрити стан реального генезу професійної орієнтації, що можливо лише за умов повноцінного лонгitudного дослідження. Але з вже існуючого досвіду побудови систематичної професійної роботи у вузі відомо, що не тільки самі студенти, але і їх батьки, викладачі

зацікавлені в тому, щоб психологічна праця надала незапечену допомогу у вирішенні такого важливого питання як вибір професії.

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – СПб: Питер, 2000. – 512 с.
2. Кон И. С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1982. – 207 с.
3. Логинова Н. А. Развитие личности и ее жизненный путь // Принципы развития в психологии / Под ред. Л. И. Анцыферовой. – М.: Наука, 1978. – С. 156-172.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996.
5. Оссовский В. Л. Формирование Трудовых ориентаций молодежи. Киев, 1985. – 124 с.
6. Ткачова Н. Ю. Профессиональная направленность как личное новообразование юношеского возраста: Дис. ... канд. психол. наук. – М., 1983. – 230 с.

The article describes peculiarities of psychology students professional orientation.

Analysis of main professional motives, their dynamic and semantic characteristics is conducted, which in its turn reveals making the leading activity and shows professional motivation of psychology students.